

UDK 341.7(497.11)
327(497.11)
Biblid 0543-3657, 75 (2024)
God. LXXV, br. 1192, str. 529–556
Originalni naučni rad
Primljen: 10.09.2024.
Revidiran: 18.09.2024.
Prihvaćen: 12.10.2024.
doi: https://doi.org/10.18485/iipe_mp.2024.75.1192.3
CC BY-SA 4.0

*Dorđe PAVLOVIĆ*¹

Političke determinante diplomatske mreže Republike Srbije

SAŽETAK

U ovom istraživanju je na primeru mreže srpskih diplomatskih predstavništava testirana relevantnost četiri političke determinante za koje je u dosadašnjoj naučnoj literaturi utvrđeno da utiču na oblikovanje diplomatskih mreža (geografska blizina države prijema, njena vojna i ekonomska moć, reciprocitet diplomatskog predstavljanja i ideološka bliskost između države prijema i države odašiljanja). Osim toga, proverena su i tri dodatna politička faktora, koji su karakterističniji za Republiku Srbiju: prisustvo Srba ili srpskih državljana u zemlji prijema, stav države prijema prema statusu Kosova i Metohije, kao i njena pozicija prema članstvu u vojnim savezima. Rezultati istraživanja pokazuju da su svih sedam političkih determinanti relevantne za oblikovanje srpske diplomatske mreže, bez obzira na manja odstupanja po pitanju trećeg i znatnija kod četvrtog političkog faktora. Dodatni značaj ovog rada je i proveravanje relevantnosti navedenih sedam determinanti za konfiguraciju mreže srpskih izaslanstava odbrane.

Ključne reči: diplomatska mreža, ambasada, izaslanstvo odbrane, diplomatsko predstavništvo, Republika Srbija.

¹ Doktor političkih nauka, Ministarstvo odbrane Republike Srbije. E-mail: djordje.m.pavlovich@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0459-3795>

Political Determinants of the Diplomatic Network of the Republic of Serbia

SUMMARY

Using the network of Serbian diplomatic missions as a case study, this paper examines the relevance of four political determinants influencing the configuration of diplomatic networks as established in existing scholarly literature. These determinants are the geographic proximity of the host country, its military and economic power, reciprocity of diplomatic representation, and ideological closeness between the host country and the sending country. Additionally, three other political factors specific to the Republic of Serbia were tested: the presence of ethnic Serbs or Serbian citizens in the host country, the host country's stance on the status of Kosovo and Metohija, and its position on membership in military alliances. The research results indicate that all seven political determinants are relevant for shaping the Serbian diplomatic network, despite minor deviations concerning the third determinant and more significant ones concerning the fourth. An additional significance of this paper is the examination of the relevance of these seven determinants for the configuration of the Serbian defence attaché network.

Keywords: diplomatic network, embassy, military attaché's office, diplomatic mission, Republic of Serbia.

Uvod

Finansijski i kadrovski kapaciteti pojedinačne države u znatnoj meri utiču na broj njenih diplomatsko-konzularnih predstavništava. Međutim, faktori političke prirode pretežniji su prilikom donošenja odluke o konfiguraciji mreže ambasada, konzulata i drugih oblika diplomatskog predstavljanja. Iako je dosadašnja posvećenost nauke proučavanju pomenutih političkih determinanti bila relativno skromna, istraživanja u navedenoj oblasti prisutna su od kraja šezdesetih godina XX veka, pri čemu su autori težili da obuhvate što raznovrsnije aspekte proučavanja diplomatskih mreža. Tako su Brus Raset (*Bruce M. Russett*) i Kurtis Lamb (*W. Curtis Lamb*) na primeru međudržavnih odnosa 1963–1964. godine zaključili da su najznačajnije odrednice koje su oblikovale diplomatske mreže bili ekonomska i međuzavisnost u međunarodnim institucijama.² Istraživanjem Melvina Smola (*Melvin Small*) i Dejvida Singera (*J. David Singer*) sve države Bečkog kongresa 1815. godine do početka Drugog svetskog rata rangirane su na osnovu broja diplomatskih misija akreditovanih u njihovim prestonicama, na osnovu čega su zaključili da će zemlje značajnih vojnih i ekonomskih kapaciteta privući najviše ambasada, kao i one države u kojima se nalaze sedišta međunarodnih

² Bruce M. Russett and W. Curtis Lamb, "Global Patterns of Diplomatic Exchange, 1963–64", *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 1, 1969, 50–51.

organizacija.³ Uvide pomenutih autora o značaju poslednjeg faktora deli i Fen Osler Hampson (*Fan Osler Hampson*) sa saradnicima.⁴ Dejvid Džons (*David H. Johns*) je proučavao reciprocitet diplomatskog predstavljanja na primeru afričkih zemalja u periodu 1966–1975. godine, dok je Tom Nierop (*Tom Nierop*) na globalnom planu posmatrao ne samo diplomatsku mrežu nego i mreže vojnih izaslanika.⁵ Na primeru pet članica Komonvelta u 2000. godini Kreg Vebster (*Craig Webster*) zaključio je da su najrelevantnije političke determinante koje su uticale na konfiguraciju njihovih diplomatskih mreža bili vojna i ekonomska moć države prijema diplomatske misije, kao i rastojanje od države odašiljanja.⁶ Reciprocitet diplomatskog predstavljanja tokom Hladnog rata bio je predmet proučavanja Ingolfa Vogelera (*Ingolf Vogeler*), a institut Lowy je od 2016. godine usredsređen na izučivanje mreža diplomatskih predstavništava za 66 (pretežno razvijenijih) država putem „globalnog diplomatskog indeksa“.⁷ Sažimajući rezultate većine prethodnih studija, Erik Nojmajer (*Eric Neumayer*) napravio je najobuhvatnije kvantitativno istraživanje političkih determinanti koje oblikuju diplomatske mreže, ustanovivši da postoje četiri najznačajnija politička faktora: 1) geografska blizina, 2) vojna i ekonomska moć, 3) reciprocitet diplomatskog predstavljanja, i 4) ideološka bliskost.⁸ Kada je reč o kvantitativnim istraživanjima na primeru pojedinačne države, izdvaja se rad Rafaela Meskite (*Rafael Mesquita*) i saradnika posvećen brazilskoj diplomatskoj mreži 2008–2015. godine.⁹ Premda ne postoje istraživanja posvećena specifičnim determinantama za jugoslovensku ili srpsku diplomatsku mrežu, značajno je razmatranje Milana Jazbeca o modelu koji bi trebalo da usvoje nove države nastale raspadom komunističkih federacija u Evropi, u okviru koga se

³ Melvin Small and J. David Singer, “The Diplomatic Importance of States, 1816–1970: An Extension and Refinement of the Indicator”, *World Politics*, Vol. 25, No. 4, 1973, 598.

⁴ Fan Osler Hampson et al., “Negotiation”, in: Andrew F. Cooper, Jorge Heine and Ramesh Thakur (eds.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 320.

⁵ David H. Johns, “Diplomatic Exchange and Inter-State Inequality in Africa: An Empirical Analysis”, in: Timothy M. Shaw and Kenneth A. Heard (eds.), *The Politics of Africa: Dependence and Development*, Africana Publishing Company, New York, 1979, 269–284; Tom Nierop, *Systems and regions in global politics*, John Wiley & Sons, Chichester, 1994, 66–93.

⁶ Craig Webster, “Commonwealth Diplomatic Missions: A Comparative Empirical Investigation of the Foreign Policy of Five Commonwealth Members”, *The Round Table*, 2001, 538.

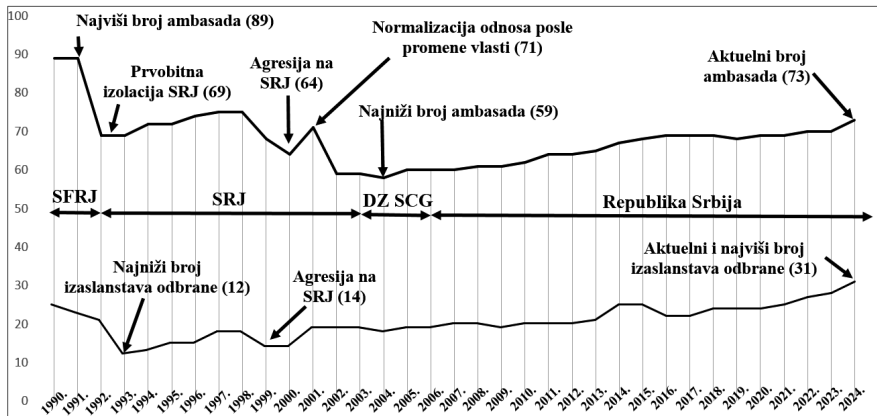
⁷ Ingolf Vogeler, “Cold war geopolitics: Embassy locations”, *Journal of Geography*, Vol. 94, No. 1, 1995, 323–329; “Global Diplomacy Index”, Lowy Institute, dostupno na adresi: <https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/about>, datum pristupa: 15. jul 2024.

⁸ Eric Neumayer, “Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States”, *Area*, Vol. 40, No. 2, 2008, 232–234.

⁹ Rafael Mesquita et al., “Diplomats, Quo Vadis? The determinants of Brazilian diplomatic presence”, *Revista Brasileira de Política Internacional*, Vol. 62, No. 1, 2019, 1–25.

Nojmajerovim globalnim determinantama pridodaju i pitanje dijaspore, kao i održavanje veza sa članicama zajedničke bivše države.¹⁰

Grafikon 1. Promene broja ambasada i izaslanstava odbrane naše države od 1990. do 2024. godine

Diplomska mreža naše države je od raspada Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ) doživela značajne promene (Grafikon 1), ali do sada nisu objavljena naučna istraživanja koja bi dala odgovor na pitanje koje su političke determinante uticale na oblikovanje aktuelne diplomatske mreže Srbije. Stoga u ovom radu, nakon kraćeg prikaza njenog istorijata, nastojimo da proverimo koliko su Nojmajerove političke odrednice važeće i za konfiguraciju mreže naših diplomatskih predstavništava. Potom se istražuje relevantnost tri dodatna faktora, koja su karakterističnija za srpsku diplomatsku mrežu: broj Srba ili srpskih državljana u zemlji prijema diplomatske misije, stav države prijema prema statusu Kosova i Metohije, kao i njena pozicija prema članstvu u vojnim savezima. Budući da su delovi aktuelne srpske diplomatske mreže nasledeni od prethodnih jugoslovenskih država, naše istraživanje je obuhvatilo period od 1990. do sredine 2024. godine, a odnosi se na skoro sve elemente srpske diplomatsko-konzularne mreže, tj. obuhvata ambasade (uključujući i izaslanstva odbrane), dok su generalni konzulati analizirani samo u okviru jedne determinante.¹¹ Osnovni

¹⁰ Milan Jazbec, *The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some Comparison from the Baltics*, Routledge, Oxon, 2017.

¹¹ Imajući u vidu da su predmet pomenutih naučnih istraživanja dominantno bili oblici bilateralne diplomatije, i iz naše analize biće izostavljena diplomatska predstavništva Srbije pri međunarodnim organizacijama.

izvori podataka bile su nam baze podataka i indeksi koje su šire korišćene u naučnoj zajednici, potom zvanične odluke naše države o otvaranju i zatvaranju diplomatsko-konzularnih predstavništava, kao i podaci stranih država o broju Srba ili srpskih državljana, dok su za obradu navedenih podataka pretežno korišćene statistička i komparativna metoda.

Razvoj diplomatske mreže naše države od 1990. godine

Aktuelna mreža diplomatskih predstavništava Republike Srbije jedan je od naslednika jugoslovenske diplomatije, koja je prošla nekoliko faza transformacije pre prestanka postojanja Državne zajednice Srbija i Crna Gora 2006. godine. Vrhunac razgranatosti diplomatsko-konzularnih predstavništava jugoslovenske države dostignut je pri kraju postojanja SFRJ. Naime, 1990. godine ta mreža je obuhvatala 89 ambasada (uključujući i 25 izaslanstava odbrane), četiri kulturno-informativna centra i 35 generalnih konzulata.

Kraj Hladnog rata i raspad SFRJ doveli su i do značajnih promena u konfiguraciji diplomatsko-konzularne mreže novonastale Savezne Republike Jugoslavije (SRJ). U prvoj fazi reorganizacije jugoslovenska diplomatija se težišno lišavala predstavništava van Evrope, o čemu svedoče podaci da je tom prilikom zatvoreno 19 ambasada (21,35%), i to: sedam u Africi (Gabon, Mali, Senegal, Uganda, Mozambik, Namibija i Sudan), šest u Aziji (Avganistan, Bangladeš, Jordan, Ujedinjeni Arapski Emirati, Filipini i Šri Lanka), pet na Zapadnoj hemisferi (Bolivija, Nikaragva, Urugvaj, Ekvador i Panama) i jedna u Evropi (Nemačka Demokratska Republika).¹² Ugašeno je i 11 izaslanstava odbrane (Nemačka Demokratska Republika, Austrija, Angola, Poljska, Venecuela, Sirija, Irak, Iran, Čehoslovačka, Libija i Alžir), čime je dotadašnja mreža vojnodiplomatskih predstavništava smanjena za 40%.¹³ Takođe, okončan je rad sva četiri kulturno-informativna centra (Moskva, Pariz, Njujork i Beč), a zatvoreno je i 13 konzulata (38,2%): u Bengaziju, Klagenfurtu, Klivlendu, Manhajmu, Nirnbergu, Hanoveru, Geteborgu, Vankuveru, Melburnu, Pitsburgu, Pertu, Sao Paolu i Frajburgu.¹⁴ S druge strane, odustalo

¹² „Odluka o prestanku rada Ambasade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Nemačkoj Demokratskoj Republici“, *Službeni list SFRJ*, 22/1991, Beograd, 29. mart 1991, 375; „Odluka o privremenom prestanku rada diplomatskih i konzularnih predstavništava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 3/1992, Beograd, 10. januar 1992, 1; „Odluka o privremenom prestanku rada diplomatskih i konzularnih predstavništava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 20/1992, Beograd, 27. mart 1992, 296.

¹³ Grupa autora, *Vojnoobaveštajna služba u Srbiji*, II izdanje, Medija centar „Odbrana“, Beograd, 2014, 89.

¹⁴ „Odluka o privremenom prestanku rada Kulturno-informativnog centra Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Moskvi, u Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika“, *Službeni list SFRJ*, 3/1992, Beograd, 10. januar 1992, 1; „Odluka o privremenom prestanku rada kulturno-informativnih centara Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“,

se od politike prekida diplomatskih odnosa sa Izraelom i na proleće 1992. godine otvorena je ambasada u Tel Avivu.¹⁵ U sklopu sankcija zbog učešća u ratnim dejstvima u Hrvatskoj i BiH, SAD i Kanada su zatvorile jugoslovenske konzulate u Njujorku, San Francisku i Torontu, a Novi Zeland i Malezija jugoslovenska diplomatska predstavništva.¹⁶

Druga faza rekonfiguracije jugoslovenske diplomatije devedesetih godina XX veka bila je posvećena dodatnom ojačavanju prisustva u Evropi, što je bilo uzrokovano raspadom evropskih komunističkih federacija, tj. povećanjem broja nezavisnih država na Starom kontinentu. Usled toga, diplomatska predstavništva SRJ uspostavljena su u Belorusiji, Makedoniji, Slovačkoj, Ukrajini i Hrvatskoj, a van Evrope ponovo je otvorena ambasada u Jordanu.¹⁷ Na taj način je do 1998. godine jugoslovenska država povećala ukupan broj svojih ambasada na 75, otvorila izaslanstva odbrane u Belgiji i Makedoniji i generalne konzulate u Vukovaru i Šangaju.¹⁸

Službeni list SFRJ, 20/1992, Beograd, 27. mart 1992, 296; „Odluka o privremenom prestanku rada diplomatskih i konzularnih predstavništava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 3/1992, Beograd, 10. januar 1992, 1; „Odluka o privremenom prestanku rada diplomatskih i konzularnih predstavništava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 20/1992, Beograd, 27. mart 1992, 296.

¹⁵ „Odluka o uspostavljanju diplomatskih odnosa između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i države Izrael“, *Službeni list SFRJ*, 4/1992, Beograd, 17. januar 1992, 1; „Govor povodom obeležavanja 20. godišnjice od obnavljanja diplomatskih odnosa između Izraela i Republike Srbije“, Ambasada Izraela u Srbiji, 31. januar 2012, dostupno na adresi: <https://embassies.gov.il/Beograd-Se/O%20Ambasadi/SpeechesandArticles/Pages/Obnavljanje%20diplomatskih%20donosa.aspx>, datum pristupa: 20. avgust 2024.

¹⁶ „U.S. Orders Diplomatic Sanctions Against Serbia: Yugoslavia: Two of three consulates in U.S. will be closed. American ambassador won't return to Belgrade“, *Los Angeles Times*, May 23, 1992, dostupno na adresi: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-05-23-mn-226-story.html>, datum pristupa: 22. avgust 2024; Milan Mitic, „The Yugoslav Diplomatic Service under Sanctions“, in: Jovan Kurbalija (ed.), *Modern Diplomacy*, DiploPublishing, 1998, 61.

¹⁷ „Odluka o otvaranju Biroa Vlade Savezne Republike Jugoslavije u Zagrebu“, *Službeni list SRJ*, 16/1994, Beograd, 11. februar 1994, 157; „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Kijevu, Ukrajina“, *Službeni list SRJ*, 35/1994, Beograd, 28. april 1994, 441; „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Slovačkoj Republici“, *Službeni list SRJ*, 88/1994, Beograd, 16. decembar 1994, 1; „Odluka o nastavljaju rada Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Hešemitskoj Kraljevini Jordan“, *Službeni list SRJ*, 46/1996, Beograd, 4. oktobar 1996, 55; „Ukrajina“, Ministarstvo spoljnih poslova, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/ukrajina>, datum pristupa: 15. avgust 2024; „Belorusija“, Ministarstvo spoljnih poslova, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/belorusija-republika>, datum pristupa: 15. avgust 2024; „Severna Makedonija“, Ministarstvo spoljnih poslova, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/severna-makedonija>, datum pristupa: 15. avgust 2024.

¹⁸ Grupa autora, *Vojnoobaveštajna služba u Srbiji*, 111; „Odluka o otvaranju Generalnog konzulata Savezne Republike Jugoslavije u Narodnoj Republici Kini, sa sedištem u Šangaju“, *Službeni list SRJ*, 7/1998, Beograd, 6. februar 1998, 9; „Istorija konzulata“, Generalni konzulat

Početakom 1999. godine Vlada SRJ donela je odluku o zatvaranju tri ambasade u Aziji (Južna Koreja, Mongolija i Tajland) i jedne u Južnoj Americi (Kolumbija).¹⁹ Najteži period za diplomatiju treće Jugoslavije nastupio je otpočinjanjem agresije NATO 1999. godine, a tada su prekinuti diplomatski odnosi SRJ sa Nemačkom, SAD, Velikom Britanijom, Francuskom i Albanijom.²⁰ Do kraja te godine zatvorene su i ambasade u Pakistanu i DR Kongu, čime je ukupan broj diplomatskih jugoslovenskih predstavništava u svetu pao na 64.²¹ Kada je reč o ostalim delovima diplomatske mreže SRJ, 1999. godine zatvoreno je izaslanstvo odbrane u Indiji.²²

Nakon političkih promena u SRJ 2000–2001. godine započet je proces unapređenja odnosa sa Zapadom i bivšim jugoslovenskim republikama. U tom kontekstu, 2001. godine obnovljeni su diplomatski odnosi sa Nemačkom, SAD, Velikom Britanijom, Francuskom i Albanijom, a iste godine su donete odluke i o otvaranju ambasada u Sloveniji i BiH.²³ S druge strane, izvršena je

Republike Srbije u Vukovaru, dostupno na adresi: <http://gk-srbije-vukovar.hr/istorijat.html>, datum pristupa: 21. avgust 2024.

¹⁹ „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Koreji, sa sedištem u Seulu“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Kolumbiji“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Kraljevini Tajlandu“ i „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Mongoliji“, *Službeni list SRJ*, 6/1999, Beograd, 29. januar 1999, 1.

²⁰ „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Sjedinjenim Američkim Državama“, „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Francuske i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Francuskoj“, „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Nemačke i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Saveznoj Republici Nemačkoj“, „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Severne Irske“, *Službeni list SRJ*, 15/1999, Beograd, 25. mart 1999, 1–2; Natalija Savić, „Normalizacija odnosa Srbije i Albanije od 2008. godine do danas: izazovi i perspektive“, *Međunarodna politika*, br. 1172, 2018, 5–26.

²¹ „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Islamskoj Republici Pakistanu, sa sedištem u Islamabadu“, *Službeni list SRJ*, 36/1999, Beograd, 20. maj 1999, 3; „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Demokratskoj Republici Kongu“, *Službeni list SRJ*, 38/1999, Beograd, 27. maj 1999, 4–5.

²² Grupa autora, *Vojnoobaveštajna služba u Srbiji*, 111.

²³ „Odluka o obnavljanju diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Francuske, Savezne Republike Nemačke, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske i Sjedinjenih Američkih Država“, *Službeni list SRJ*, 63/2000, Beograd, 16. novembar 2000, 1; „Odluka o obnavljanju diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Albanije“, *Službeni list SRJ*, 2/2001, Beograd, 12. januar 2001, 1; „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Sloveniji“, „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Bosni i Hercegovini“, *Službeni list SRJ*, 36/2001, Beograd, 6. jul 2001, 8.

racionalizacija diplomatske mreže ponovnim otvaranjem ambasade u Južnoj Koreji, kao i ukidanjem dve ambasade u Južnoj Americi (Venecuela i Čile), pet u Aziji (Jordan, Liban, Mjanmar, Vijetnam i Severna Koreja) i pet u Africi (Tanzanija, Zambija, Kenija, Zimbabve i Gvineja).²⁴ Time se ukupan broj jugoslovenskih diplomatskih predstavništava sveo na svega 58, što je najniži rezultat u periodu 1990–2024. godine. Kada je reč o ostalim aspektima tadašnje jugoslovenske diplomatske mreže, osim ponovnog otvaranja izaslanstva odbrane u Vašingtonu, Londonu, Parizu i Berlinu, vojnodiplomatska predstavništva formirana su u Izraelu, Iraku, Poljskoj i Hrvatskoj, dok je zatvoreno izaslanstvo odbrane u Libiji.²⁵

Raspadom Državne zajednice Srbija i Crna Gora 2006. godine Srbija je preuzela diplomatsko-konzularnu mrežu od poslednje jugoslovenske države. Budući da je do tada u Evropi diplomatsko prisustvo uglavnom bilo konsolidovano, u narednom periodu srpske vlasti fokusirale su se na širenje diplomatske mreže u Aziji i Africi. Naime, od 2006. godine nove srpske ambasade otvorene su samo u tri evropske zemlje (Crnoj Gori, Azerbejdžanu i Jermeniji), dok je na afričkom kontinentu fomirano pet novih diplomatskih predstavništava (Kenija, DR Kongo, Gana, Zambija i Zimbabve), u Aziji sedam ambasada (Bahrein, Kazahstan, Katar, Liban, Mjanmar, Saudijska Arabija i UAE), a u Južnoj Americi jedna (Čile).²⁶ S druge strane, u navedenom

²⁴ „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Zambiji, sa sedištem u Lusaki“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Keniji, sa sedištem u Najrobiju“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Gani, sa sedištem u Akri“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Zimbabveu, sa sedištem u Harareu“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Gvineji, sa sedištem u Konakriju“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Uzbekistanu, sa sedištem u Taškentu“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Mjanmarskoj Uniji, sa sedištem u Jangonu“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Socijalističkoj Republici Vijetnamu, sa sedištem u Hanoju“, „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Demokratskoj Narodnoj Republici Koreji, sa sedištem u Pjongjangu“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17–18; „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Koreji“, *Službeni list SRJ*, 54/2002, Beograd, 4. oktobar 2002, 54.

²⁵ Grupa autora, *Vojnoobaveštajna služba u Srbiji*, 111.

²⁶ „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Crnoj Gori“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 9/2008, 25. januar 2008, 16; „Odluka o nastavku rada Ambasade Republike Srbije u Republici Keniji“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 29/2009, 28. april 2009, 4; „Odluka o nastavku rada Ambasade Republike Srbije u Demokratskoj Republici Kongu“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 48/2010, 16. jul 2010, 9; „Odluka o nastavljaju rada Ambasade Republike Srbije u Republici Gani“, „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Azerbejdžan“, „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Kazahstan“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 84/2010, 12. novembar 2010, 3–4; „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Državi Katar“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 86/2010, 17. novembar 2010, 10; „Odluka o uspostavljanju diplomatskih odnosa sa Kraljevinom Saudijskom Arabijom na rezidencijalnoj osnovi“,

periodu zatvorena su samo diplomatska predstavništva Srbije u Peruu i Etiopiji, a zbog oružanih sukoba privremeno je izmeštena ambasada iz Ukrajine.²⁷ Znatniju ekspanziju doživela su srpska izaslanstva odbrane, budući da su po brojnosti premašila mrežu vojnodiplomatskih predstavništava SFRJ iz 1990. godine. Naime, nova izaslanstva odbrane otvorena su u Alžiru, Azerbejdžanu, Belorusiji, Bosni i Hercegovini, Indiji, Indoneziji, Libanu, Siriji, UAE, Crnoj Gori i Španiji, a ugašeno je vojnodiplomatsko predstavništvo u Iraku.²⁸ Zatvoreni su generalni konzulati u Malmeu, Lionu, Bariju i Gracu, a otvoreni u Mostaru i Herceg Novom, uz formiranje konzularnih kancelarija u Drvaru i Trebinju.²⁹ Na kraju, u

„Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Ujedinjenim Arapskim Emiratom“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 13/2013, 8. februar 2013, 3; „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Liban“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 20/2014, 21. februar 2014, 5–6; „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Zimbabve“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 88/2017, 29. septembar 2017, 69; „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Jermeniji“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 76/2019, 25. oktobar 2019, 6; „Odluka o ponovnom otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Čile“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 56/2021, 4. jun 2021, 4; „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Kraljevini Bahrein“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 112/2021, 26. novembar 2021, 29; „Veliki prostor za intenziviranje saradnje Srbije i Zambije“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 23. decembar 2021, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/veliki-prostor-za-intenziviranje-saradnje-srbije-i-zambije>, datum pristupa: 19. avgust 2024.

²⁷ „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Peru, sa sedištem u Limi“, *Službeni list Republike Srbije*, 29/2009, Beograd, 28. april 2009, 4; „Osoblje ambasade Republike Srbije evakuisano iz Ukrajine“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 3. mart 2022. godine; dostupno na adresi: <https://mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/osoblje-ambasade-republike-srbije-evakuisano-iz-ukrajine>, datum pristupa: 20. avgust 2024; „Čija je Titova kuća u Adis Abebi – usud carskog poklona“, Radio Televizija Srbije, 4. januar 2024, dostupno na adresi: <https://www.rts.rs/magazin/putujemo/5338780/cija-je-titova-kuca-u-adis-abebi-usud-carskog-poklona.html>, datum pristupa: 21. avgust 2024.

²⁸ „Izaslanstva odbrane“, Vojnoobaveštajna agencija Ministarstva odbrane Republike Srbije, dostupno na adresi: <http://www.voa.mod.gov.rs/sr/organizacija/izaslanstva-odbrane-1>, datum pristupa: 20. avgust 2024.

²⁹ „Odluka o zatvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Bariju, Republika Italija“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 52/2008, 15. maj 2008, 18; „Odluka o zatvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Gracu, Republika Austrija“, „Odluka o zatvaranju Konzulata Republike Srbije u Malmeu, Kraljevina Švedska“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 60/2008, 13. jun 2008, 17; „Odluka o zatvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Lionu, Republika Francuska“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 29/2009, 28. april 2009, 4; „Odluka o otvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Herceg Novom, Crna Gora“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 92/2010, 5. decembar 2010, 14; „Odluka o otvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Mostaru, Bosna i Hercegovina“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 16/2012, 7. mart 2012, 8; „Odluka o otvaranju Konzularne kancelarije Generalnog konzulata Republike Srbije u Mostaru, Bosna i Hercegovina, sa sedištem u Drvaru“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 44/2014, 26. april 2014, 13; „Odluka o otvaranju Konzularne kancelarije Generalnog konzulata Republike Srbije u Banjaluci, Bosna i Hercegovina, sa sedištem u Trebinju“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 14/2018, 23. februar 2018, 231.

posmatranom periodu donete su i odluke o otvaranju kulturno-informativnih centara u Peking u i Londonu.³⁰ Stoga diplomatsku mrežu Srbije na sredini 2024. godine čine 73 ambasade, 31 izaslanstvo odbrane, dva informativna centra (londonski je još u fazi uspostavljanja) i 23 generalna konzulata (sa konzularnim kancelarijama u Drvaru i Trebinju).

Nojmajerove političke determinante oblikovanja diplomatske mreže

Geografska blizina

Rezultati Nojmajerovog istraživanja ukazuju da je geografska udaljenost među državama značajan faktor koji oblikuje savremene diplomatske mreže.³¹ Pri tome, navedeni autor razdaljinu među prestonicama koristi kao složeni pokazatelj koji istovremeno ukazuje kako na razvijenost raznovrsnih vidova saradnje tako i na cenu upućivanja diplomatske misije. Drugim rečima, češći je slučaj da će među dvema geografski bliskim zemljama postojati i viši nivo raznorodnih oblika saradnje, da će im biti jeftinije da međusobno razmene diplomatske misije, kao i da će im biti jednostavnije da motivišu diplomatsko osoblje da službuje u prestonici koja se nalazi u neposrednom susedstvu.³²

Ukoliko sagledamo aktuelnu mrežu diplomatskih predstavništava Srbije, uočljiva je podudarnost njihovog geografskog rasporeda sa rezultatima Nojmajerove analize. Osim što srpske ambasade deluju u svim susednim državama, nešto više od polovine njihovog ukupnog broja (52,1%) nalazi se u krugu od 1.900 kilometara u odnosu na Beograd, dok se na razdaljini od preko 10.000 kilometara od Beograda nalaze samo četiri srpske ambasade (5,5%). Kriterijum geografske blizine još je izraženiji kod mreže izaslanstava odbrane Srbije, iako srpska vojnodiplomatska predstavništva nisu raspoređena u svim susednim državama (Albanija je jedini izuzetak). Naime, približno tri četvrtine (74,2%) srpskih izaslanstava odbrane nalazi se na udaljenostima manjim od 1.900 kilometara od Beograda, dok je samo jedno

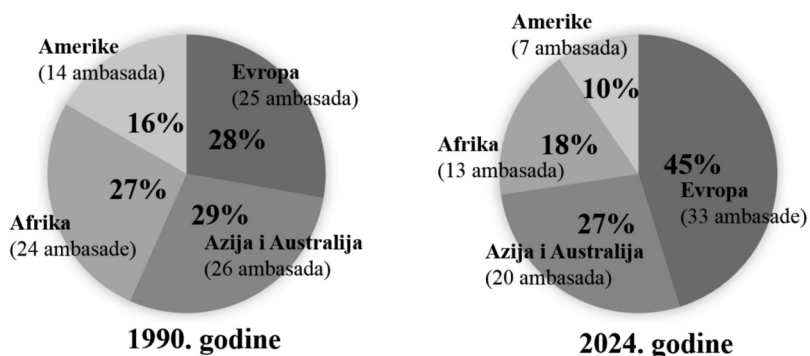
³⁰ „Odluka o otvaranju Kulturnog centra Republike Srbije u Peking u, Narodna Republika Kina“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 46/2017, 12. maj 2017, 6; „Odluka o otvaranju Kulturno-informativnog centra Republike Srbije u Londonu, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 51/2019, 19. jul 2019, 28.

³¹ Geografsku udaljenost država Nojmajer je računao kao rastojanje vazdušnom linijom između njihovih prestonica (Eric Neumayer, „Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States“, 232), a podatke o udaljenostima smo, uz manje korekcije, preuzeli od prof. dr Kristijana Glediča („Distance Between Capital Cities“, dostupno na adresi: <http://ksgleditsch.com/data-5.html>, datum pristupa: 15. avgust 2024).

³² Eric Neumayer, „Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States“, 231.

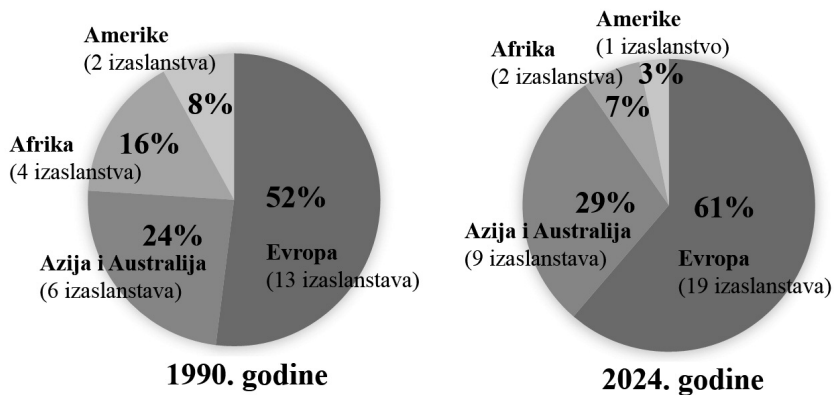
(3,2%) prisutno na daljini iznad 10.000 kilometara od našeg glavnog grada – vojnodiplomatsko predstavništvo u Indoneziji.

Grafikon 2. Geografska raspodela diplomatske mreže SFRJ 1990. godine i Republike Srbije 2024. godine

Najjasnija tendencija uočljiva iz poređenja geografskog rasporeda ambasada naše države iz 1990. godine i 2024. godine je evropeizacija diplomatske mreže (Grafikon 2). Imajući u vidu da je SFRJ 1990. godine imala odličnu pokrivenost evropskog kontinenta svojim ambasadama (osim mirkodržava, diplomatska predstavništva nije posedovala u Irskoj, Islandu, Luksemburgu i Malti), geografska blizina je u posmatranom periodu imala uticaj na konfiguraciju naše diplomatske mreže koji zahteva dodatno objašnjenje. Naime, proces nastanka novih država u Evropi uzrokovao je i potrebu Beograda da sa većinom njih uspostavi i održava diplomatske odnose na nivou ambasada. Budući da je nakon kraja Hladnog rata na Starom kontinentu nestala samo Nemačka Demokratska Republika, a broj nezavisnih država se potom povećao za 15, naša zemlja je u posmatranom periodu postepeno povećavala broj ambasada u novim evropskim prestonicama, dok na drugim kontinentima proces nastanka novih država nije bio toliko izražen kao u Evropi. Upravo u skladu sa faktorom geografske blizine Srbija je i otvorila ambasade u svim bivšim jugoslovenskim republikama, zatim nasledicama nekadašnje čehoslovačke države, a od bivših evropskih sovjetskih republika srpska diplomatska predstavništva nisu otvorena u četiri geografski najudaljenije (Gruziji, Estoniji, Letoniji i Litvaniji).³³ Ista tendencija, iako manje izražena, može se uočiti poređenjem mreža jugoslovenskih i srpskih izaslanstava odbrane nakon 1990. godine (Grafikon 3).

³³ Jedini izuzetak od opisane tendencije je Moldavija, u kojoj Srbija nije otvorila diplomatsko predstavništvo, uprkos činjenici da je ta država najmanje udaljena bivša sovjetska republika.

Grafikon 3. Geografska raspodela mreže izaslanstava odbrane SFRJ 1990. godine i Republike Srbije 2024. godine

Vojna i ekonomska moć

Nojmajer je uočio tendenciju da će snažnije države često biti domaćin većem broju diplomatskih predstavništava u poređenju sa zemljama koje nisu ekonomski i vojno razvijene. Iako je i dalje teško utvrditi rang država na osnovu razvijenosti njihovih ekonomskih i vojnih kapaciteta (kako iz metodoloških razloga, tako i zbog otvorenog pitanja dostupnosti pouzdanih podataka), on se opredelio da u istraživanju upotrebi indeks *CINC* nastao u sklopu projekta „Korelati rata“ (Correlates of War).³⁴ Koristeći isti izvor, možemo tvrditi da je diplomatska mreža Srbije ustrojena u velikoj meri u skladu sa navedenim Nojmajerovim zaključkom. Naime, naša zemlja se nalazi blizu sredine na listi država razvrstanih na osnovu pomenutog indeksa, a nešto više od četiri petine (83,6%) srpskih ambasada prisutno je u državama koje su bolje pozicionirane, tj. koje imaju veće ekonomske i vojne kapacitete u odnosu na našu zemlju.³⁵ Štaviše, Srbija ima diplomatska predstavništva u svih deset prvoplasiranih država (Kina, SAD, Indija, Ruska Federacija, Japan, Južna Koreja, Brazil, Nemačka, Indonezija i Iran), dok od dvadeset najbolje pozicioniranih zemalja na navedenoj listi naša država nema ambasade samo u tri zemlje (Pakistan, Severna Koreja i Vijetnam). S druge strane, srpskih diplomatskih predstavništava nema u 35 država sa najmanjim ekonomskim i vojnim kapacitetima, dok u 50 najskromnije pozicioniranih zemalja na navedenoj listi deluju samo tri ambasade Srbije (Crna Gora, Kipar i Albanija).

³⁴ Eric Neumayer, "Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States", 232-234.

³⁵ Poslednji podaci navedenog indeksa urađeni su za 2016. godinu ("National Material Capabilities v6", dostupno na adresi: <https://correlatesofwar.org/data-sets/national-material-capabilities/>, datum pristupa: 20. avgust 2024).

Ustrojstvo mreže srpskih izaslanstava odbrane uglavnom odražava Nojmajerov zaključak, budući da je u državama koje su slabije pozicionirane od Srbije akreditovano malo više od osmine (12,9%) naših vojnodiplomatskih predstavništava. S druge strane, srpska izaslanstva odbrane nisu akreditovana samo u tri od deset najbolje plasiranih država, dok je više od polovine vojnodiplomatskih predstavništava Srbije prisutno u četrdeset najbolje pozicioniranih zemalja prema *CINC*.

Reciprocitet diplomatskog predstavljanja

Nojmajerova analiza ukazuje da je uzajamnost izuzetno prisutna karakteristika savaremenih međunarodnih odnosa, budući da je u oko 90% proučavanih slučajeva u razdoblju od 1970. do 2005. godine navedeni autor uočio istovetnost u načinu diplomatskog predstavljanja među državama.³⁶ Sagledavajući aktuelnu diplomatsku mrežu Srbije, reciprocitet nije tako izražen kao u Nojmajerovom globalnom uzorku (na našem primeru je 76,7%), budući da u Beogradu nisu prisutne ambasade devet država u kojima su akreditovana srpska diplomatska predstavništva (Južna Afrika, Čile, Nigerija, Gana, Kenija, Saudijska Arabija, Jermenija, Zimbabve i Bahrein), dok ni Srbija nema uzajamnost u pogledu devet rezidentnih misija u Beogradu (Kambodža, Malezija, Pakistan, Palestina, Gvineja, Somalija, Venecuela, Gruzija i Suvereni Malteški Red).³⁷

Ukoliko reciprocitet sagledamo na nivou srpskih vojnodiplomatskih predstavništava, stepen uzajamnosti je značajno niži (38,7%). Naime, u Beogradu nisu akreditovana izaslanstva odbrane jedanaest država u kojima su prisutni srpski vojni izaslanici (Azerbejdžan, Egipat, Izrael, Indija, Liban, Severna Makedonija, Sirija, Ujedinjeni Arapski Emirati, Hrvatska, Crna Gora i Španija), dok uzajamnost ne postoji za osam vojnodiplomatskih predstavništava akreditovanih u Srbiji (Kanada, Libija, Češka, Norveška, Slovačka, Slovenija, Švajcarska i Ukrajina).

Ideološka bliskost

Koristeći „Indeks demokratije“ (*Democracy Index*) britanske istraživačko-medijske grupe *Economist* za ustanovljavanje opredeljenosti za ili protiv

³⁶ Eric Neumayer, „Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States“, 232.

³⁷ Donekle je specifičan slučaj Malte, koja u Srbiji nema diplomatsko predstavništvo, dok je u Valeti 31. januara 2022. godine otvorena kancelarija Ambasade Republike Srbije u Italiji, ali ne i klasično diplomatsko predstavništvo („Valeta: Otvorena Kancelarija Republike Srbije“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 31. januar 2022. godine, dostupno na adresi: <https://mfa.rs/mediji/aktivnosti-predstavnistava-srbije/valeta-otvorena-kancelarija-ambasade-republike-srbije>, datum pristupa: 21. avgust 2024).

demokratije, Nojmajer je utvrdio da postoji značajan stepen verovatnoće da će dve države sličnog rejtinga na navedenoj listi uzajamno akreditovati diplomatska predstavništva.³⁸ Drugim rečima, demokratski opredeljene države imaju više ambasada u zemljama sličnog ideološkog profila, dok će održavati manje diplomatskih predstavništava u državama koje imaju autokratske režime. Pri tome su sve države na osnovu pomenutog indeksa razvrstane u četiri kategorije: režimi potpune demokratije, režimi krnje demokratije, hibridni režimi i autokratski režimi.³⁹ Srbija je na listi navedenog indeksa pozicionirana u grupi krnjih demokratija, a ukupno posmatrano veći broj srpskih ambasada nalazi se u demokratski (40) nego u nedemokratski opredeljenim državama (33). Detaljnije sagledano, najviše srpskih ambasada (trećina ukupnog broja ili 32,9%) nalazi se u državama krnje demokratije, u koju je razvrstana i Srbija. Iako veći broj diplomatskih predstavništava u demokratski opredeljenim zemljama može ukazivati na relevantnost faktora ideološke bliskosti za izgradnju srpske diplomatske mreže, činjenica da broj ambasada u ideološki najudaljenijim autoritarnim režimima nije mali (30,1%) umanjuje značaj ovako koncipiranog faktora ideološke bliskosti.

Slični rezultati prisutni su i kada je reč o mreži izaslanstava odbrane, iako je relevantnost Nojmajerovog faktora ideološke bliskosti nešto veća nego u slučaju srpskih ambasada. Naime, Srbija ima veći broj vojnodiplomatskih predstavništava u demokratski opredeljenih državama (61,3%), nego u zemljama sa nedemokratskim režimima (38,7%). Takođe, najveći broj srpskih izaslanstava odbrane nalazi se u državama krnje demokratije (45,2%), a to je upravo kategorija u kojoj se nalazi i Srbija. Međutim, u zemljama sa hibridnim režimima, koji su ideološki bliži našoj državi prema oceni *Economist*, nalazi se svega 6,4% srpskih izaslanstava odbrane, dok se u ideološki daljoj kategoriji autokratskih režima nalazi gotovo trećina vojnodiplomatskih predstavništava Srbije (32,3%).

Dodatne političke determinante oblikovanja srpske diplomatske mreže

Broj Srba i srpskih državljana u zemlji prijema

Iako dominantno utiče na oblikovanje konzularne mreže, broj Srba i srpskih državljana van Srbije uzročnik je modelovanja i mreže naših diplomatskih predstavništava, naročito imajući u vidu činjenicu da ni u jednoj zemlji ne

³⁸ Eric Neumayer, "Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States", 234.

³⁹ Poslednji podaci navedenog indeksa urađeni su za 2023. godinu ("Democracy Index 2023", dostupno na adresi <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>, datum pristupa: 20. avgust 2024).

postoji srpski konzulat bez istovremenog postojanja i ambasade.⁴⁰ Navedeni faktor dolazi do izražaja i kada se uzme u obzir činjenica da je reč o dve veoma različite grupe stanovništva: 1) Srbi u susedstvu naše zemlje, koji su pretežno autohtona populacija, i 2) srpski državljani u pojedinim zemljama Zapada (uključujući tu i Australiju i Novi Zeland), koji su u znatnom broju ekonomski migranti ili potomci političke emigracije koja je napustila zemlju krajem i neposredno nakon Drugog svetskog rata. Imajući u vidu da Srbija nastoji da sa obe grupe održava održava vezu i zastupa njihove interese, srpska diplomatsko-konzularna mreža je u značajnoj meri usklađena sa brojnošću Srba i srpskih državljana. Premda Srbija nema podatke o broju njenih državljana ili Srba koji žive u inostranstvu, pojedine zemlje omogućavaju izjašnjavanje o nacionalnoj pripadnosti, boravištu ili državljanstvu, na osnovu kojih je moguće okvirno sagledati njihovu brojnost (Tabela 1).

Tabela 1. Pregled konzularnih predstavništava Republike Srbije u državama u kojima je najbrojnije prisustvo Srba i srpskih državljana

Država	Konzularna predstavništva Republike Srbije	Broj Srba ili srpskih državljana ⁴¹
Bosna i Hercegovina	Generalni konzulati u Banjaluci i Mostaru i konzularne kancelarije u Drvaru i Trebinju	1.086.733 ⁴²
Nemačka	Generalni konzulati u Diseldorfu, Štutgartu, Frankfurtu, Minhenu i Hamburgu	259.985 ⁴³
SAD	Generalni konzulati u Njujorku i Čikagu	193.528 ⁴⁴
Crna Gora	Generalni konzulat u Herceg Novom	178.110 ⁴⁵

⁴⁰ Iz određenja konzularne mreže isključujemo konzulate na čijem čelu se nalaze počasni konzuli.

⁴¹ Države koje su priznale prištinsku „nezavisnost“ u svojim pregledima stranog stanovništva odvojeno prikazuju građane Srbije i „Kosova“.

⁴² Popis iz 2013. godine („Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini“, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2019, 27).

⁴³ Podatak iz 2024. godine („Ausländerstatistik“, Destatis, dostupno na adresi: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=ergebnistabelleUmfang&levelindex=3&levelid=1724360282159&downloadname=12521-0002#abreadcrumb>, datum pristupa: 22. avgust 2024).

⁴⁴ Procena iz 2021. godine („Nativity and Citizenship Status in the United States“, United States Census Bureau, dostupno na adresi: <https://data.census.gov/table/ACSST5YSPT2021.B05001?q=serbian>, datum pristupa 21. avgust 2024).

⁴⁵ Popis iz 2011. godine („Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori“, Monstat, 12. jul 2011, 6).

Hrvatska	Generalni konzulati u Vukovaru i Rijeci	123.892 ⁴⁶
Austrija	Generalni konzulat u Salzburgu	121.767 ⁴⁷
Australija	Generalni konzulat u Sidneju	94.997 ⁴⁸
Kanada	Generalni konzulat u Torontu	93.360 ⁴⁹
Francuska	Generalni konzulat u Strazburu	62.740 ⁵⁰
Švajcarska	Generalni konzulat u Cirihu	57.940 ⁵¹
Italija	Generalni konzulati u Milanu i Trstu	30.835 ⁵²

Ukoliko uporedimo navedene brojeve sa srpskom diplomatsko-konzularnom mrežom, u svih 11 država u kojima Srba ili srpskih državljana ima više od 30.000 osim ambasade postoji i bar jedan konzulat Srbije van prestonica tih zemalja.⁵³ Ispod navedenog praga ostaju Severna Makedonija

⁴⁶ Popis iz 2021. godine („Stanovištvo prema narodnosti – detaljna klasifikacija, popis 2021.“, Državni zavod za statistiku, dostupno na adresi: <https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88>, datum pristupa: 21. avgust 2024).

⁴⁷ Podatak iz 2022. godine (“Bevölkerung nach detaillierter Staatsangehörigkeit, Geschlecht und Bundesland 2022“, Statistics Austria, dostupno na adresi: <https://www.statistik.at/en/statistics/population-and-society/population/population-stock/population-by-citizenship/country-of-birth>, datum pristupa: 19. avgust 2024).

⁴⁸ Podatak iz 2021. godine (“Table 4: Ancestry by State and Territory“, Australian Bureau of Statistics, dostupno na adresi: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/people-and-communities/cultural-diversity-census/latest-release#data-downloads>, datum pristupa: 19. avgust 2024).

⁴⁹ Podatak iz 2021. godine (“Ethnic or cultural origin, 2021 Census of Population“, Statistics Canada, dostupno na adresi: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/dp-pd/prof/details/page.cfm?Lang=E&DGUIDList=2021A000011124&GENDERList=1,2,3&STATISTICList=1&HEADERList=0&SearchText=Canada>, datum pristupa: 20. avgust 2024).

⁵⁰ Podatak iz 2018. godine (“NAT1 – Nationalité détaillée, Étrangers – Immigrés en 2018“, Institut national de la statistique et des études économique, dostupno na adresi: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5397763?sommaire=5397790&geo=METRO-1>, datum pristupa: 21. avgust 2024).

⁵¹ Podatak iz 2023. godine (“Permanent and non-permanent resident population by canton, residence permit, sex, age class and citizenship, 2010–2023“, Population and Households Statistics, dostupno na adresi: https://www.pxweb.bfs.admin.ch/pxweb/en/px-x-0103010000_101/px-x-0103010000_101/px-x-0103010000_101.px/table/tableViewLayout2/, datum pristupa: 23. avgust 2024).

⁵² Podatak iz 2023. godine (“Resident foreigners on 1st January – Citizenship“, I. Stat, dostupno na adresi: <http://dati.istat.it/Index.aspx?QueryId=19675&lang=en>, datum pristupa: 22. avgust 2024).

⁵³ Osim navedenih konzularnih predstavništava, Srbija ima još četiri generalna konzulata u zemljama u kojima nije zabeležen značajniji broj stalno naseljenih Srba ili srpskih državljana. Međutim, budući da konzulati obavljaju i druge poslove, kao i da srpski državljani iz turističkih ili poslovnih razloga dolaze u Solun, Temišvar, Istanbul i Šangaj, i u navedenim gradovima deluju generalni konzulati Srbije.

sa 23.847, Švedska sa 17.927, Slovenija sa 17.652 i Rumunija sa 12.026 Srba ili srpskih državljana.⁵⁴ Ukoliko se navedeni podaci uporede sa srpskom vojnodiplomatskom mrežom, broj Srba ili srpskih državljana je nešto manje opredeljujući faktor za konfiguraciju izaslanstava odbrane nego u slučaju naših ambasada (od 11 država navedenih u Tabeli 1, srpskih vojnodiplomatskih predstavništva nema u Australiji, Kanadi i Švajcarskoj).

Stav zemlje prijema prema statusu KiM

Odnos prema statusu KiM je takođe jedna od determinanti koje su specifične za opredeljivanje spoljne politke Srbije, a samim time i izgled njene diplomatske mreže. Srpske ambasade su danas skoro podjednako prisutne i u zemljama koje priznaju prištinsku „nezavisnost“ i u onima sa suprotnim stavom.⁵⁵ Međutim, uticaj navedenog faktora na spoljnu politiku Beograda uočljiviji je kada se u obzir uzmu ambasade koje je naša država otvarala nakon proglašenja „nezavisnosti Kosova“ 2008. godine. Naime, od 13 rezidentih diplomatskih misija koje je Republika Srbija otvorila u navedenom periodu, devet (69,2%) je akreditovano u državama koje ne priznaju „Kosovo“ (Azerbejdžan, Kazahstan, DR Kongo, Mjanmar, Liban, Jermenija, Gana, Zimbabve i Čile), a četiri (30,8%) u zemljama sa suprotnim stavom po pitanju statusa KiM (Katar, UAE, Bahrein i Saudijska Arabija).

Srpska izaslanstava odbrane danas su takođe gotovo podjednako raspoređena u državama koje su priznale prištinsku „nezavisnost“ i u onima koje KiM smatraju delom Srbije.⁵⁶ Međutim, značaj stava o statusu južne

⁵⁴ Podatak za Severnu Makedoniju je iz 2021. godine (“Total Resident Population, Households and Dwellings in the Republic of North Macedonia”, State Statistical Office (Makstat), Skopje, 2022, 32), za Švedsku iz 2023. godine (“Befolkning efter födelseland och år”, Statistiska centralbyrån, dostupno na adresi: https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101E/FodelselandArK/table/tableViewLayout1/, datum pristupa: 23. avgust 2024), za Sloveniju iz 2023. godine (“Population by country of citizenship, 5-year age groups and sex, Slovenia, annually”, SiStat, dostupno na adresi: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/en/Data/-/05E1008S.px/table/tableViewLayout2/>, datum pristupa: 22. avgust 2024), za Rumuniju iz 2021. godine (“Resident population by ethnicity and religion”, National Institute of Statistics, dostupno na adresi: <https://www.recensamant.romania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-caracteristici-etno-culturale-demografice/>, datum pristupa: 22. avgust 2024).

⁵⁵ Od ukupno 73 srpske ambasade, 35 je akreditovno u državama koje priznaju prištinsku „nezavisnost“, dok 38 deluje u zemljama koje KiM smatraju teritorijom Republike Srbije. U drugu grupu država svrstavamo i Egipat, koji je doneo odluku o „zamrzavanju priznanja“ (“Serbia interested in investments, joint projects with Egypt”, 28 November 2018, Vlada Republike Srbije, dostupno na adresi: <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/134438/serbia-interested-in-investments-joint-projects-with-egypt.php>, datum pristupa: 3. jul 2024) i Ganu, koja je povukla priznanje (nedatirani dokument je dostupan na adresi: <https://media.srbija.gov.rs/medeng/documents/odluka-povlacenje-gana-priznanje-kosova-eng.pdf>, datum pristupa: 3. jul 2024).

⁵⁶ Od ukupno 31 izaslanstva odbrane, 16 je akreditovano u državama koje su priznale „Kosovo“, a 15 u zemljama sa suprotnim stavom po pitanju statusa KiM. Kao i po pitanju

srpske pokrajine za oblikovanje mreže srpskih vojnodiplomatskih predstavništava može se bolje sagledati kada se uzmu u obzir samo ona izaslanstva odbrane koja su otvorena nakon 2008. godine. U tom slučaju, deset od ukupno četrnaest aktuelnih vojnodiplomatskih predstavništava (71,4%) akreditovano je u državama koje nisu priznale „nezavisnost Kosova“ (Alžir, Azerbejdžan, Belorusija, BiH, Indija, Indonezija, Iran, Liban, Sirija i Španija), a četiri (28,6%) u zemljama koje imaju suprotni stav po navedenom pitanju (Belgija, Poljska, UAE i Crna Gora).

Odnos države prijema prema vojnoj neutralnosti

Još jedan faktor koji utiče na izgled diplomatske mreže Srbije je njena opredeljenost da od 2007. godine ne bude članica vojnih saveza. Premda su srpske ambasade u značajnoj meri (42,5%) prisutne u državama koje su članice multilateralnih vojnih saveza, veći broj ambasada Srbije akreditovan je u zemljama koje se nalaze van pomenutih alijansi.⁵⁷ Štaviše, od 42 srpska diplomatska predstavništva raspoređenih u državama koje nisu članice tih vojnih saveza, četiri su akreditovane u zemljama koje su usvojile politiku vojne neutralnosti (Švajcarska, Austrija, Meksiko i Vatikan), a 30 u državama članicama Pokreta nesvrstanih. Međutim, uticaj politike vojne neutralnosti na oblikovanje srpske diplomatske mreže može se adekvatnije sagledati ukoliko se posmatraju ambasade koje je Srbija otvarala nakon usvajanja odluke o vojnoj neutralnosti na kraju 2007. godine. Naime, od 15 srpskih diplomatskih predstavništava koja su otpočela svoj rad od 2008. godine, 12 (80%) je akreditovano u državama koje se nalaze van pomenutih vojnih saveza (Azerbejdžan, Bahrein, Gana, Zimbabve, Katar, Kenija, DR Kongo, Liban, Mjanmar, Saudijska Arabija, UAE i Čile), a svega tri (20%) u njihovim članicama (Jermenija, Kazahstan i Crna Gora), što ukazuje na relevantnost navedenog faktora za oblikovanje diplomatske mreže Srbije. Pomenuti zaključak značajnije ne narušava ni činjenica da je u decembru 2009. godine otvorena Misija Republike Srbije pri NATO.⁵⁸

Od ukupno 31 srpskih izaslanstva odbrane, 18 (58%) je akreditovano u državama koje su članice NATO i ODKB, dok se 13 (42%) vojnodiplomatskih predstavništava nalazi u zemljama koje su van multilateralnih vojnih saveza. Međutim, relevantnost vojne neutralnosti države prijema za oblikovanje

ambasada Srbije, i ovde u grupu država koje ne priznaju prištinsku „nezavisnost“ svrstavamo Egipat.

⁵⁷ Od ukupno 73 srpska diplomatska predstavništva, četiri su akreditovana u članicama Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB), a 27 u članicama Severnoatlantskog sporazuma (NATO).

⁵⁸ „Značajni događaji“, Misija Republike Srbije pri NATO, dostupno na adresi: http://www.nato-brussels.mfa.gov.rs/cir/saradnja.php?subaction=showfull&id=1540991330&ucat=403&template=MeniENG&#disqus_thread, datum pristupa: 19. avgust 2024.

mreže vojnodiplomatskih predstavništava Srbije, kao i u slučaju ambasada, može se bolje sagledati kada se razmatraju samo ona izaslanstva odbrane koja su otvorena od 2008. godine. U tom kontekstu, devet od ukupno trinaest aktuelnih vojnodiplomatskih predstavništava (69,2%) akreditovano je u državama koje nisu članice NATO i ODKB (Alžir, Azerbejdžan, BiH, Indija, Indonezija, Iran, Liban, Sirija i UAE), a četiri (30,8%) u članicama navedenih vojnih saveza (Belgija, Belorusija, Crna Gora i Španija).

Zaključak

U nastojanju da sagledamo političke faktore koji u statistički značajnom udelu oblikuju aktuelnu diplomatsku mrežu Srbije, pošli smo od provere onih determinanti za koje postoje naučni nalazi o njihovoj važnosti na globalnoj ravni. U tom smislu, ustanovili smo da su sve četiri Nojmajerove političke odrednice relevantne za konfiguraciju srpske diplomatske mreže, pri čemu su se kao uticajniji faktori izdvojili geografska blizina države prijema, kao i njena vojna i ekonomska moć. S druge strane, reciprocitet diplomatskog predstavljanja nešto je niži u slučaju Srbije (76,7%) nego kada je reč o globalnom trendu (više od 90%), što navedeni rezultat i dalje čini veoma relevantnim. Najmanji stepen podudarnosti sa globalnim tendencijama zabeležen je po pitanju ideološke bliskosti, jer diplomatska mreža naše države gotovo podjednako pokriva demokratske i nedemokratske zemlje (odnos je 54,8% prema 45,2%). To je vidljivo i po ujednačenosti broja srpskih ambasada koje su akreditovane u državama sa nama ideološki srodnim krnjim demokratskim režimima i broja diplomatskih predstavništava u ideološki najudaljenijim autoritarnim režimima (32,9% prema 30,1%).

Odstupanja kod poslednje dve determinante nastojali smo da nadomestimo testiranjem dodatnih političkih faktora koji bi mogli da utiču na konfiguraciju diplomatske mreže, ali karakterističnijih za Srbiju. Prva takva determinanta, zajednička većem broju bivših evropskih komunističkih država, je značajniji broj srpskih državljana ili Srba u zemlji prijema. Naše istraživanje pokazalo je da navedeni faktor ima uticaja kako na izgled naše diplomatske tako i konzularne mreže, o čemu posebno svedoči nalaz da Srbija u svakoj zemlji u kojoj postoji više od 30.000 naših državljana ili Srba osim ambasade ima i najmanje jedan konzulat van prestonice. Druga determinanta koju smo testirali je odnos države prijema prema statusu KiM, prilikom čega smo uočili da su srpske ambasade skoro potpuno ravnomerno raspoređene u zemljama koje su priznale „nezavisnost Kosova“ i onima koje smatraju da je ono sastavni deo Srbije (47,9% prema 52,1%). Međutim, za sagledavanje uticaja na oblikovanje srpske diplomatske mreže naučno korisniji zaključak izveli smo posmatrajući samo promene nastale nakon proglašenja prištinske „nezavisnosti“, koje ukazuju da je 69,2% novootvorenih ambasada akreditovano u državama koje ne priznaju „Kosovo“. Na kraju, treća determinanta čiju smo relevantnost proveravali bio je odnos zemalja prijema prema vojnoj neutralnosti, pri čemu

smo dobili slične rezultate kao kod prethodnog političkog faktora. Naime, iako ne postoji znatnija razlika u broju ambasada Srbije koje su raspoređene u članicama vojnih saveza i u zemljama koje se nalaze van njih (42,5% prema 57,5%), kvalitetniji nalaz se odnosi na činjenicu da je naša država od proglašenja vojne neutralnosti 80% diplomatskih predstavništava otvorila u zemljama koje nisu deo vojnih savezništava.

Drugi cilj ovog rada bilo je sagledavanje kako navedenih sedam političkih determinanti utiče na konfiguraciju mreže srpskih izaslanstava odbrane. Rezultati koje smo dobili po pitanju relevantnosti geografske blizine, vojne i ekonomske moći i ideološke bliskosti podudaraju se sa zaključcima izvedenim u slučaju ambasada Srbije, dok je veoma značajno odstupanje prisutno po pitanju reciprociteta predstavljanja. Kada je reč o tri dodatna politička faktora koja smo razmatrali na primeru srpske diplomatske mreže, statistički najrelevantnijim profilisalo se pitanje statusa KiM, zatim pitanje vojne neutralnosti, a tek na kraju broj Srba ili srpskih državljana u zemlji prijema.

Imajući u vidu ograničenja ovog rada, smatramo da bi bilo naučno značajno sprovesti istraživanja razloga odstupanja pojedinih rezultata kada je reč o mrežama naših ambasada i izaslanstava odbrane, a posebno kada je reč o uzrocima smanjenog reciprociteta vojnodiplomatskog predstavljanja. Osim toga, korisna bi bila i analiza brojnosti diplomatskog osoblja po srpskim ambasadama, koja bi mogla da ukaže na težišta spoljne politike Srbije, ali i na obrasce u formiranju i funkcionisanju srpskih diplomatskih predstavništava. Navedeno istraživanje značajno bi doprinelo izvodljivosti i analize ambasada koje čine jezgro naše diplomatske mreže.

Bibliografija

“Ausländerstatistik”, Destatis, dostupno na adresi: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=ergebnistabelleUmfang&levelindex=3&levelid=1724360282159&downloadname=12521-0002#abreadcrumb>, datum pristupa: 22. avgust 2024.

“Befolkning efter födelseland och år”, Statistiska centralbyrån, dostupno na adresi: https://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/sv/ssd/START_BE_BE0101_BE0101E/FodelselandArK/table/tableViewLayout1/, datum pristupa: 23. avgust 2024.

“Bevölkerung nach detaillierter Staatsangehörigkeit, Geschlecht und Bundesland 2022”, Statistics Austria, dostupno na adresi: <https://www.statistik.at/en/statistics/population-and-society/population/population-stock/population-by-citizenship/country-of-birth>, datum pristupa: 19. avgust 2024.

„Belorusija“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/belorusija-republika>, datum pristupa: 15. avgust 2024.

- “Democracy Index 2023”, dostupno na adresi: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2023/>, datum pristupa: 20. avgust 2024.
- “Distance Between Capital Cities”, dostupno na adresi: <http://ksgleditsch.com/data-5.html>, datum pristupa: 15. avgust 2024.
- “Ethnic or cultural origin, 2021 Census of Population”, Statistics Canada, dostupno na adresi: <https://www12.statcan.gc.ca/census-recensement/2021/dp-pd/prof/details/page.cfm?Lang=E&DGUIDList=2021A000011124&GENDERList=1,2,3&STATISTICList=1&HEADERList=0&SearchText=Canada>, datum pristupa: 20. avgust 2024.
- „Govor povodom obeležavanja 20. godišnjice od obnavljanja diplomatskih odnosa između Izraela i Republike Srbije“, Ambasada Izraela u Srbiji, 31. januar 2012, dostupno na adresi: <https://embassies.gov.il/Beograd-Se/O%20Ambasadi/SpeechesandArticles/Pages/Obnavljanje%20diplomatskih%20donosa.aspx>, datum pristupa: 20. avgust 2024.
- “Global Diplomacy Index”, Lovy Institute, dostupno na adresi: <https://globaldiplomacyindex.lovyinstitute.org/about>, datum pristupa: 15. jul 2024.
- Grupa autora, *Vojnoobaveštajna služba u Srbiji*, II izdanje, Medija centar „Obrana“, Beograd, 2014.
- Hampson, Fan Osler et al., “Negotiation”, in: Andrew F. Cooper, Jorge Heine and Ramesh Thakur (eds.), *The Oxford Handbook of Modern Diplomacy*, Oxford University Press, Oxford, 2013, 319–336
- „Istorija konzulata“, Generalni konzulat Republike Srbije u Vukovaru, dostupno na adresi: <http://gk-srbije-vukovar.hr/istorijat.html>, datum pristupa: 21. avgust 2024.
- „Izaslanstva odbrane“, Vojnoobaveštajna agencija Ministarstva odbrane Republike Srbije, dostupno na adresi: <http://www.voa.mod.gov.rs/sr/organizacija/izaslanstva-odbrane-1>, datum pristupa: 20. avgust 2024.
- Jazbec, Milan, *The Diplomacies of New Small States: The Case of Slovenia with some Comparison from the Baltics*, Routledge, Oxon, 2017
- Johns, David H., “Diplomatic Exchange and Inter-State Inequality in Africa: An Empirical Analysis”, in: Timothy M. Shaw and Kenneth A. Heard (eds.), *The Politics of Africa: Dependence and Development*, Africana Publishing Company, New York, 1979, 269–284.
- Mesquita, Rafael et al., “Diplomats, Quo Vadis? The determinants of Brazilian diplomatic presence”, *Revista Brasileira de Política Internacional*, Vol. 62, No. 1, 2019, 1–25.
- Mitic, Milan, “The Yugoslav Diplomatic Service under Sanctions”, in: Jovan Kurbalija (ed.), *Modern Diplomacy*, DiploPublishing, 1998, 58–64.
- “NAT1 - Nationalité détaillée, Étrangers - Immigrés en 2018”, Institut national de la statistique et des études économique, dostupno na adresi:

- <https://www.insee.fr/fr/statistiques/5397763?sommaire=5397790&geo=METRO-1>, datum pristupa: 21. avgust 2024.
- “National Material Capabilities v6”, dostupno na adresi: <https://correlate.sofwar.org/data-sets/national-material-capabilities/>, datum pristupa: 20. avgust 2024.
- “Nativity and Citizenship Status in the United States”, United States Census Bureau, dostupno na adresi: <https://data.census.gov/table/ACSDT5YSPT2021.B05001?q=serbian>, datum pristupa 21. avgust 2024.
- Neumayer, Eric, “Distance, Power and Ideology: Diplomatic Representation in a World of Nation-States”, *Area*, Vol. 40, No. 2, 2008, 228–236.
- Nierop, Tom, *Systems and regions in global politics*, John Wiley & Sons, Chichester, 1994.
- „Odluka o prestanku rada Ambasade Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije u Nemačkoj Demokratskoj Republici“, *Službeni list SFRJ*, 22/1991, Beograd, 29. mart 1991, 375.
- „Odluka o privremenom prestanku rada diplomatskih i konzularnih predstavništava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 3/1992, Beograd, 10. januar 1992, 1.
- „Odluka o uspostavljanju diplomatskih odnosa između Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Države Izrael“, *Službeni list SFRJ*, 4/1992, Beograd, 17. januar 1992, 1.
- „Odluka o privremenom prestanku rada diplomatskih i konzularnih predstavništava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 20/1992, Beograd, 27. mart 1992, 296.
- „Odluka o privremenom prestanku rada kulturno-informativnih centara Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije“, *Službeni list SFRJ*, 20/1992, Beograd, 27. mart 1992, 296.
- „Odluka o otvaranju Biroa Vlade Savezne Republike Jugoslavije u Zagrebu“, *Službeni list SRJ*, 16/1994, Beograd, 11. februar 1994, 157.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Kijevu, Ukrajina“, *Službeni list SRJ*, 35/1994, Beograd, 28. april 1994, 441.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Slovačkoj Republici“, *Službeni list SRJ*, 88/94, Beograd, 16. decembar 1994, 1.
- „Odluka o nastavljanju rada Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Hešemitskoj Kraljevini Jordan“, *Službeni list SRJ*, 46/1996, Beograd, 4. oktobar 1996, 55.
- „Odluka o otvaranju Generalnog konzulata Savezne Republike Jugoslavije u Narodnoj Republici Kini, sa sedištem u Šangaju“, *Službeni list SRJ*, 7/1998, Beograd, 6. februar 1998, 9.

- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Koreji, sa sedištem u Seulu“, *Službeni list SRJ*, 6/1999, Beograd, 29. januar 1999, 1.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Kolumbiji“, *Službeni list SRJ*, 6/1999, Beograd, 29. januar 1999, 1.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Kraljevini Tajlandu“, *Službeni list SRJ*, 6/1999, Beograd, 29. januar 1999, 1.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Mongoliji“, *Službeni list SRJ*, 6/1999, Beograd, 29. januar 1999, 1.
- „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Sjedinjenih Američkih Država i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Sjedinjenim Američkim Državama“, *Službeni list SRJ*, 15/1999, Beograd, 25. mart 1999, 1.
- „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Francuske i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Francuskoj“, *Službeni list SRJ*, 15/1999, Beograd, 25. mart 1999, 1-2.
- „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Nemačke i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Saveznoj Republici Nemačkoj“, *Službeni list SRJ*, 15/1999, Beograd, 25. mart 1999, 2.
- „Odluka o prekidu diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske i o zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Ujedinjenom Kraljevstvu Velike Britanije i Severne Irske“, *Službeni list SRJ*, 15/1999, Beograd, 25. mart 1999, 2.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Islamskoj Republici Pakistanu, sa sedištem u Islamabadu“, *Službeni list SRJ*, 36/1999, Beograd, 20. maj 1999, 3.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Demokratskoj Republici Kongu“, *Službeni list SRJ*, 38/1999, Beograd, 27. maj 1999, 4-5.
- „Odluka o obnavljanju diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Francuske, Savezne Republike Nemačke, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Severne Irske i Sjedinjenih Američkih Država“, *Službeni list SRJ*, 63/2000, Beograd, 16. novembar 2000, 1.

- „Odluka o obnavljanju diplomatskih odnosa između Savezne Republike Jugoslavije i Republike Albanije“, *Službeni list SRJ*, 2/2001, Beograd, 12. januar 2001, 1.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Sloveniji“, *Službeni list SRJ*, 36/2001, Beograd, 6. jul 2001, 8.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Bosni i Hercegovini“, *Službeni list SRJ*, 36/2001, Beograd, 6. jul 2001, 8.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Zambiji, sa sedištem u Lusaki“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Keniji, sa sedištem u Najrobiju“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Gani, sa sedištem u Akri“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Zimbabveu, sa sedištem u Harareu“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Gvineji, sa sedištem u Konakriju“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Uzbekistanu, sa sedištem u Taškentu“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 17–18.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Mjanmarskoj Uniji, sa sedištem u Jangonu“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 18.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Socijalističkoj Republici Vijetnamu, sa sedištem u Hanoju“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 18.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Demokratskoj Narodnoj Republici Koreji, sa sedištem u Pjongjangu“, *Službeni list SRJ*, 53/2001, Beograd, 28. septembar 2001, 18.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Savezne Republike Jugoslavije u Republici Koreji“, *Službeni list SRJ*, 54/2002, Beograd, 4. oktobar 2002, 54.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Crnoj Gori“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 9/2008, 25. januar 2008, 16.
- „Odluka o zatvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Bariju, Republika Italija“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 52/2008, 15. maj 2008, 18.

- „Odluka o zatvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Gracu, Republika Austrija“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 60/2008, 13. jun 2008, 17.
- „Odluka o zatvaranju Konzulata Republike Srbije u Malmeu, Kraljevina Švedska“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 60/2008, 13. jun 2008, 17.
- „Odluka o nastavku rada Ambasade Republike Srbije u Republici Keniji“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 29/2009, 28. april 2009, 4.
- „Odluka o privremenom zatvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Peru, sa sedištem u Limi“, *Službeni list Republike Srbije*, 29/2009, Beograd, 28. april 2009, 4.
- „Odluka o zatvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Lionu, Republika Francuska“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 29/2009, 28. april 2009, 4.
- „Odluka o nastavku rada Ambasade Republike Srbije u Demokratskoj Republici Kongu“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 48/2010, 16. jul 2010, 9.
- „Odluka o nastavljaju rada Ambasade Republike Srbije u Republici Gani“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 84/2010, 12. novembar 2010, 3–4.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Azerbejdžan“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 84/2010, 12. novembar 2010, 4.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Kazahstan“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 84/2010, 12. novembar 2010, 4.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Državi Katar“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 86/2010, 17. novembar 2010, 10.
- „Odluka o otvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Herceg Novom, Crna Gora“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 92/2010, 5. decembar 2010, 14.
- „Odluka o otvaranju Generalnog konzulata Republike Srbije u Mostaru, Bosna i Hercegovina“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 16/2012, 7. mart 2012, 8.
- „Odluka o uspostavljanju diplomatskih odnosa sa Kraljevinom Saudijskom Arabijom na rezidencijalnoj osnovi“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 13/2013, 8. februar 2013, 3.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Ujedinjenim Arapskim Emiratom“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 13/2013, 8. februar 2013, 3.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Liban“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 20/2014, 21. februar 2014, 5–6.
- „Odluka o otvaranju Konzularne kancelarije Generalnog konzulata Republike Srbije u Mostaru, Bosna i Hercegovina, sa sedištem u Drvaru“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 44/2014, 26. april 2014, 13.

- „Odluka o otvaranju Kulturnog centra Republike Srbije u Pekingu, Narodna Republika Kina“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 46/2017, 12. maj 2017, 6.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Zimbabve“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 88/2017, 29. septembar 2017, 69.
- „Odluka o otvaranju Konzularne kancelarije Generalnog konzulata Republike Srbije u Banjaluci, Bosna i Hercegovina, sa sedištem u Trebinju“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 14/2018, 23. februar 2018, 231.
- „Odluka o otvaranju Kulturno-informativnog centra Republike Srbije u Londonu, Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 51/2019, 19. jul 2019, 28.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Jermeniji“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 76/2019, 25. oktobar 2019, 6.
- „Odluka o ponovnom otvaranju Ambasade Republike Srbije u Republici Čile“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 56/2021, 4. jun 2021, 4.
- „Odluka o otvaranju Ambasade Republike Srbije u Kraljevini Bahrein“, *Službeni glasnik Republike Srbije*, Beograd, 112/2021, 26. novembar 2021, 29.
- „Osoblje ambasade Republike Srbije evakuisano iz Ukrajine“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 3. mart 2022. godine, dostupno na adresi: <https://mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/osoblje-ambasade-republike-srbije-evakuisano-iz-ukrajine>, datum pristupa: 20. avgust 2024.
- “Permanent and non-permanent resident population by canton, residence permit, sex, age class and citizenship, 2010–2023”, Population and Households Statistics, dostupno na adresi: https://www.pxweb.bfs.admin.ch/pxweb/en/px-x-0103010000_101/px-x-0103010000_101/px-x-0103010000_101.px/table/tableViewLayout2/, datum pristupa: 23. avgust 2024.
- “Population by country of citizenship, 5-year age groups and sex, Slovenia, annually”, SiStat, dostupno na adresi: <https://pxweb.stat.si/SiStatData/pxweb/en/Data/-/05E1008S.px/table/tableViewLayout2/>, datum pristupa: 22. avgust 2024.
- „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini“, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2019.
- “Resident foreigners on 1st January – Citizenship”, I. Stat, dostupno na adresi: <http://dati.istat.it/Index.aspx?QueryId=19675&lang=en>, datum pristupa: 22. avgust 2024.
- “Resident population by ethnicity and religion”, National Institute of Statistics, dostupno na adresi: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-characteristici-etno-culturale-demografice/>, datum pristupa: 22. avgust 2024.

- Russett, Bruce M. and Lamb, W. Curtis, "Global Patterns of Diplomatic Exchange, 1963–64", *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 1, 1969, 37–55
- Savić, Natalija, „Normalizacija odnosa Srbije i Albanije od 2008. godine do danas: izazovi i perspektive“, *Međunarodna politika*, br. 1172, 2018, 5–26.
- „Serbia interested in investments, joint projects with Egypt“, 28 November 2018, Vlada Republike Srbije, dostupno na adresi: <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/134438/serbia-interested-in-investments-joint-projects-with-egypt.php>, datum pristupa: 3. jul 2024.
- „Severna Makedonija“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/severna-makedonija>, datum pristupa: 15. avgust 2024.
- Small, Melvin and Singer, J. David, "The Diplomatic Importance of States, 1816–1970: An Extension and Refinement of the Indicator", *World Politics*, Vol. 25, No. 4, 1973, 577–599.
- „Stanovništvo Crne Gore prema polu, tipu naselja, nacionalnoj, odnosno etničkoj pripadnosti, vjeroispovijesti i maternjem jeziku po opštinama u Crnoj Gori“, Monstat, 12. jul 2011.
- „Stanovištvo prema narodnosti – detaljna klasifikacija, popis 2021.“, Državni zavod za statistiku, dostupno na adresi: <https://dzs.gov.hr/naslovna-blokovi/u-fokusu/popis-2021/88>, datum pristupa: 21. avgust 2024.
- „Table 4: Ancestry by State and Territory“, Australian Bureau of Statistics, dostupno na adresi: <https://www.abs.gov.au/statistics/people/people-and-communities/cultural-diversity-census/latest-release#data-downloads>, datum pristupa: 19. avgust 2024.
- „Total Resident Population, Households and Dwellings in the Republic of North Macedonia“, State Statistical Office (Makstat), Skopje, 2022
- „U.S. Orders Diplomatic Sanctions Against Serbia: Yugoslavia: Two of three consulates in U.S. will be closed. American ambassador won't return to Belgrade“, *Los Angeles Times*, May 23, 1992, dostupno na adresi: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1992-05-23-mn-226-story.html>, datum pristupa: 22. avgust 2024.
- „Ukrajina“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/spoljna-politika/bilateralna-saradnja/ukrajina>, datum pristupa: 15. avgust 2024.
- Vogeler, Ingolf, "Cold war geopolitics: Embassy locations", *Journal of Geography*, Vol. 94, No. 1, 1995, 323–329.
- „Valeta: Otvorena Kancelarija Republike Srbije“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 31. januar 2022, dostupno na adresi: <https://mfa.rs/mediji/aktivnosti-predstavnistava-srbije/valeta-otvorena-kancelarija-ambasade-republike-srbije>, datum pristupa: 21. avgust 2024.

„Veliki prostor za intenziviranje saradnje Srbije i Zambije“, Ministarstvo spoljnih poslova Republike Srbije, 23. decembar 2021, dostupno na adresi: <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/veliki-prostor-za-intenziviranje-saradnje-srbije-i-zambije>, datum pristupa: 19. avgust 2024.

Webster, Craig, „Commonwealth Diplomatic Missions: A Comparative Empirical Investigation of the Foreign Policy of Five Commonwealth Members“, *The Round Table*, 2001, 529–539.

„Značajni događaji“, Misija Republike Srbije pri NATO, dostupno na adresi: http://www.nato-brussels.mfa.gov.rs/cir/saradnja.php?subaction=showfull&id=1540991330&ucat=403&template=MeniENG&#disqus_thread, datum pristupa: 19. avgust 2024.

„Čija je Titova kuća u Adis Abebi – usud carskog poklona“, Radio Televizija Srbije, 4. januar 2024, dostupno na adresi: <https://www.rts.rs/magazin/putujemo/5338780/cija-je-titova-kuca-u-adis-abebi-usud-carskog-poklona.html>, datum pristupa: 21. avgust 2024.

<https://media.srbija.gov.rs/medeng/documents/odluka-povlacenje-gana-priznanje-kosova-eng.pdf>, datum pristupa: 3. jul 2024.